

Реалістично дивитись на проблеми

Цими днями минає 35 років від заснування Союзу русинів-українців Словацької Республіки (в тому часі ще Чеської та Словацької Федеративної Республіки). Точніше, йшлося про трансформацію тодішнього Культурного союзу українських трудящих на організацію, яка б мала служити культурно-національним інтересам нашого народу без зайвої ідеологізації та політизації. Але політизацію, точніше політиканство, в цих бурхливих місяцях і роках тяжко було обійти. Безкомпромісні борці, новоявлені вожді русинського народу не погоджувались з єдністю нашого народу, що незадовго проявилось у прийнятті ними програми деукраїнізації Східної Словаччини та згодом і в заснуванні організації, яку назвали „Русинська оброда“. Крапку над розподілом нашої національності на дві, ніби самостійні меншини, поставили Уряди ЧСФР та СР і статистичне бюро, які в переписі 1991 року, всупереч своїм обіцянкам, вирішили рахувати окремо русинів і окремо українців.

СРУСР перебрав на себе усі обов'язки, поєднані з культурно-національним життям русинів-українців на цій території, що детально розписано в статуті організації. Щоправда, після сильного обмеження фінансування, що мало вплив на пониження кількості працівників до мінімуму, на реалізацію всіх завдань не вистачає сил, але багато чого з діяльності, зокрема на ділянці культури та видавничої справи, вдалося зберегти. Та не лише зберегти, бо СРУСР за 35 років діяльності прийшов і з багатьма новими ініціативами, акціями, заснував Словацько-український культурний та інформаційний центр, став членом міжнародних українських організацій.

Діяльність будь-якої організації тяжко міряти якимсь математично, але кілька цифр, може, й не зашкодить. На чолі організації за той час було п'ять осіб, на посадах заступників голів працювало вісім осіб. Організаційна структура Союзу з самого початку складається з шістьох регіональних організацій і якщо б підрахувати кількість осіб на їх чолі, то ми б дійшли до подібних результатів, як у випадку центральних органів, що може

свідчити про певну персональну стабільність, яка є невідомою умовою континуальності її «політики», тобто діяльності у всіх сферах, які їй наділяє статут організації, актуальні потреби культурно-національного життя нашого населення і загальні права національних меншин.

Але, за такий порівняно довгий період, наше життя, суспільно-економічні і політичні умови суттєво змінилися, що закономірно віддзеркалюється і в нашій роботі. Найвиразніше це бачити на найнижчій ланці нашої організаційної структури, тобто на рівні первинних організацій та клубів. Тому нам необхідно міняти спосіб нашої роботи, але й знову новелізувати статут нашої організації, який би ще реальніше віддзеркалював ці умови і давав більше можливості на власну ініціативу членів та на більшу організаційну варіабільність. Йдеться передусім про членську базу, яку творять, на жаль, вже переважно старші люди. Молоді люди радо залучаються у декотрі форми народної художньої самодіяльності, але на якусь організаційну чи іншу роботу їм або не вистачає часу, або немає охоти.

(Продовження на 2 стор.)

РІЗДВО ПО-СТАРОМУ

Юліанського календаря у Словаччині дотримуються переважно православні, в яких Різдво припадає на 7 січня. Йдеться про близько 170 з 200 православних церковних громад, більшість яких знаходиться у Пряшівському і Кошицькому кряях.

З-поміж греко-католицьких приходів юліанського календаря дотримуються віряни на Снинщині – в Яловій, Стриговці та Шмиговці.

Значно побільшало православних віруючих в Словаччині після російського нападу на Україну в 2022 році. Частина громадян України (близько 170 тисяч) знайшла тимчасовий притулок у Словаччині і значна частина з них святкує Різдво з місцевими православними. Останній перепис населення 2021 року в Словаччині реєструє понад 50 тисяч православних.

Додаймо, що 1 вересня 2023 року Православна Церква Ук-

раїни перейшла на новоюліанський календар і таким чином святкує Різдво 25 грудня. На такий самий крок пішла також Українська Греко-Католицька Церква. Юліанського календаря і далі дотримується Українська Православна Церква (МП). Станом на січень 2026 року Православна Церква України нараховує 9000 громад, Українська Православна Церква (МП) 7 826, Українська Греко-Католицька Церква – понад 3000 громад, Римо-Католицька Церква близько – 1100. В Україні існують також протестантські та євангельські громади.

-мі-

Добрий вечір, щедрий вечір

Під такою назвою в неділю, 11 січня 2026 р., в Снині відбувся ювілейний 20-ий традиційний концерт колядок та віншувань, який готує Міська організація Союзу русинів-українців Словацької Республіки. Про його популярність свідчить щороку заповнений зал міського Дому культури і щирі оплески, з якими глядачі приймають окремі виступи.

Цього року основу програми творили щедровечірні традиції та звичаї з найсхіднішого села нашої країни – Новоселиці, які представила місцева фольклорна група „Люди з-пуд Бескида“ під керівництвом Мартини Зимовчак. Її члени – від дітей до людей пенсійного віку – з великим ентузіазмом показали, як в їхньому селі готувалися до Щедрого вечора, які страви готували, як ходили колядувати. Їхню програму доповнили колядками дуєт Магда Дуб'як та Анна Ковач, хор Православної церкви у

Снині під керівництвом о. Ігоря Кереканича, чоловіча співацька група „Бескид“ із Стащина в супроводі Ярослава Гулая та гості з українського Закарпаття – жіноча співацька група „Елегія“ з Великого Березного. Серед численних глядачів були приматор міста Снини Петро Волошин, голова ЦР СРУСР Павло Богдан та голова Регіональної ради СРУСР в Гуменному Микола Петришак.

Міська організація СРУСР в Снині, яку очолює Марія Лазенга (на фото), нараховує майже сто членів і належить до най-

активніших первинних ланок Союзу. Крім концерту колядок та віншувань, вона в листопаді минулого року організувала поїздку своїх членів на 51-ий конкурсний огляд співаків народних пісень «Маковицька струна» в Бардієві, а в плані на цей рік є також декілька цікавих акцій.

-пб-

Фото: Л. Цупер.

НОВИНИ КУЛЬТУРИ

США. У Кафедрі святого Миколая УГКЦ у Чикаго відбувся благодійний концерт духовної музики «З нами Бог», який став першим масштабним виступом новоствореного хору Glorious після його приєднання до Українського Інституту модерного мистецтва (UIMA).

УКРАЇНА. Торік унаслідок російської агресії в Україні зруйновані та пошкоджені 307 пам'яток культурної спадщини та 261 об'єкт культурної інфраструктури.

УТОРЩИНА. У бібліотеці імені

Чорба Дьозо в угорському місті Печ з'явилася перша «Українська книжкова полицка», фонд якої поповнився близько 100 книжками сучасної української художньої та дитячої літератури.

ІТАЛІЯ. У неділю, 11 січня, італійське місто Казерта стало центром українських різдвяних традицій. Апостольський Екзархат для українців в Італії організував традиційний Фестиваль вертепів та колядок.

ГРЕЦІЯ. У грецькому місті Салоніки 3 січня відбулась масштабна різдвяно-новорічна програма, яка об'єднала українських

дипломатів, духовенство та громади з різних куточків Греції. Програма свята включала Божественну літургію та святкову мистецьку частину.

УКРАЇНА. В Ужгороді відзначили 35-ту річницю відродження Просвіти на Закарпатті.

США. У приміщенні церкви святого Й. Обручника в Чикаго відбулася презентація унікального етнокалендаря на 2026 рік. Проект спрямований на популяризацію українського автентичного костюма та збір коштів на підтримку захисників України.

www.ukrinform.ua/tag-kultura

Мирного неба, міцного здоров'я і щастя
в 2026 році читачам бажає
редакція газети «Нове життя»

Реалістично дивитись на проблеми

(Закінчення з 1 стор.)

Зокрема регіональні ради мали у майбутньому зіграти більшу роль в культурно-просвітницькій роботі та організації невеликих акцій різного характеру. Так, як життя в наших регіонах сконцентрувалося до міст, потрібно і тут, в містах, де є для цього умови, організувати різні акції, де треба більше використовувати співпрацю з місцевими самоврядними органами. Там, де є до диспозиції наші власні простори, таку роботу можна проводити набагато легше і частіше. Йдеться, зокрема, про Пряшів, де вже понад 10 років є до диспозиції Словацько-український культурний та інформаційний центр. В Кошицях, де наш Союз також має свій клуб, на основі домовленості із скаутською організацією русинсько-української молоді ПЛІАСТ після закінчення ремонту будемо його використовувати спільно. Але і в окружних містах можна знайти можливості для проведення акцій, які не вимагають особливого фінансового забезпечення.

Ясна річ, що більші акції, як, напр. фестивалі різного роду, видавництво преси і т.п. не можна реалізувати без державних дотацій, що реалізуються посередництвом проектів, на які виділяє гроші Фонд підтримки культури національних меншин. Ми вже не раз констатували, що спосіб фінансування культури національних

меншин і суми, які для цього виділяються, не дозволяють культурно-національним організаціям працювати систематично і планово. Тому так важливо, щоб ми самі і надалі гнали способи і форми забезпечення нашої діяльності, до чого мав би висловитися і IX з'їзд СРУСР, який Центральна рада Союзу скликала на 12 вересня 2026 року.

Отже, як можна працювати в таких умовах? Культурно-національні організації навряд чи можуть придбати якісь більші суми на свою діяльність. Вони справді залежні від державних дотацій. Якщо б хтось хотів мати претензії до того, чому якраз національні меншини мали б мати підтримку від держави, то відповідь цілком проста: культуру мажоритарного народу розвивають і поширюють цілий ряд установ, які фінансуються державою або самоврядними органами. У випадку меншин йдеться лише про декілька таких установ, як, напр. музеї чи театри. Всіма іншими ділянками культури національних меншин займаються лише культурно-національні організації.

Подібних наболілих питань у нас багато. Ми з боєм дивимось, як не можемо зупинити занепад нашого національного шкільництва, як словакізуються церковні обряди, якими дедалі більш байдужими стають люди до власних традицій і культу-

ри, як бідніють наші масмедіа і яка прірва утворюється за нашими відходячими науковцями.

І до цього повинен буде висловитися IX з'їзд Союзу русинів-українців Словацької Республіки. До того часу нам потрібно провести звітно-виборні збори первинних організацій та клубів і регіональні конференції СРУСР, які оберуть делегатів з'їзду.

Питань, які б мав вирішити або показати дорогу до рішення цей найвищий форум нашої організації, є набагато більше, ніж було сказано в попередніх рядках. Їх треба відкрито назвати, але не треба впадати до песимізму. Без належної частки оптимізму рішення цих питань важко собі уявити.

Союз русинів-українців Словацької Республіки розвиває свою діяльність вже 35 років, що вже довший період, ніж існування її попередника Культурного союзу українських трудящих або будь-якої іншої організації нашої національної меншини у всій її історії. Як життя людини, так й існування організації може будь-коли закінчитись. Але поки є люди, які очі в ній працювати і, головне, поки є люди, які її приймають і результати роботи, якої їм приносять користь і радість, дотоді є нашим обов'язком її зберігати.

Павло БОГДАН,
голова ЦР СРУСР.

ПОВЕРНЕННЯ ДО КОЛИСКИ

Мабуть, недалеко від правди той факт, що «Маковицька струна» – найкращий огляд народної пісні регіонів, де проживає русько-українське населення. Концерти в Бардієві, а головне, в Пряшеві, переконають, що для тих, які уже давніше живуть мимо місця народження – це велика нагода пригадати свою колиску. Пісні всіх регіонів знайдуть тих, які з ними жили дома, на полях при жнивях, на святах чи весіллях. Вони завжди залишаться в їх серцях – цінні й незабутні.

Повернутись до своєї колиски – незвичайний і приємний спогад. Публіка в залі Словацько-українського культурного та інформаційного центру в Пряшеві зішлась 29-го грудня 2025 року, щоб пригадати своє рідне село та оновити почуття приналежності до нього, де б вони не були.

Проект ЦР СРУСР «Не забудь свою колиску» починає свій двадцятий рік, що можна вважати малим ювілеєм. Хотілось його пригадати і пряшівчанам. Дотепер такі програми проходили в менших селах, де не так часто, або й зовсім не приходили і не приходять більші художні колективи. СРУСР прийшов з ініціативою приносити народну пісню і слово, згадки про історію села, про визначних людей, що походять з нього, про цікавості місцевості чи регіону. Тому й слово «колиска» в назві програми має своє значення. Викликає почуття повернення до початків села, його поселення, початки церковних обрядів, основи навчання, розвиток загальної культури села.

В Пряшеві живе велика кількість людей, походженням зі сіл, де народна мова в кожному регіоні різна, але людей в них поєднують якраз усталені звичаї, які стали традицією.

Програма в Пряшеві, про яку йде мова, вповні постаралась нагадати присутнім їхні рідні місця. Було згадано не менш ніж п'ятдесят сіл від Улича на сході до Остурні на заході, від Фрички на півночі до села Пача на півдні.

В ході програми декотрі присутні поділились своїми згадками про рідні місця. Подружжя Кірянкових з ностальгією згадали село Руське, звідки походять, яке було виселено із-за будівництва Старинського водоймища. Анна Гусар (Оцетник) розповіла про своє село Кленова, а В'єра Василяк пригадала дитинство в селі Калинів. Петро Бегені наблизив цікавості села Улич-Криве, в сусідстві якого – в Уличу – у 2006 році почав реалізуватися цикл програм «Не забудь свою колиску». Павло Богдан оживив свої спогади про рідне село Видрань. Всі вони говорили на своїй рідній бесіді, своїм говором, що теж викликало у присутніх несподівану увагу та задоволення.

В модераторському слові Єви Олеар та Павла Богдана була згадка про декотрі села, віддалені від нашого русько-українського етносу. Наприклад, такі, як село Гачава Кошицького округу, село Пача, що лежить в Рожнявському окрузі, село Ігляни в окрузі Кежамарок. Такі

інформації зацікавили і здивували присутніх, бо не часто згадується поселення тих сіл русинами-українцями. Програму «Не забудь свою колиску» від її початку доповнювали номери співу і музики.

У програмі в Пряшеві присутніх глядачів потішили своїми піснями Марка Мачошко, Аня Порац, Моніка Корманик зі своїми донькою і сином, а оригінальні пісні свого села Улич-Криве заспівав Петро Бегені. Приємним був виступ чоловічої співацької групи «Хлопи з-під Бікоша», один з членів якої, Мілан Качак, теж пригадав коротко своє рідне село Ренчишів.

В навіданих селах з програмою «Колиски» виступали і співачки та співаки Івета Світок, Валентина Гуменик, Микола Петрашовський, Степан Штець та інші в супроводі народних капел Вінцента Федора, Славка Калиняка чи Ігоря Крети, а найчистішим модератором програм була Єва Олеар. Співорганізаторами програми були сільські уряди та регіональні ради СРУСР.

-єо-

«Немає смерті там, де життя наповнене працею, любов'ю і самовідданістю!»

До недожитого 100-річчя Івана Гуменика
(03. 01. 1926 – 17. 10. 2007)

У січні цього року минає сто років від дня народження дипломата, публіциста та активного культурно-політичного діяча Пряшівщини д-р права Івана Гуменика.

Іван Гуменик народився в селі Вишній Орлик на Свидниччині. Йому – хлопцеві з бідної багаточленної сім'ї, який виростав у важких соціально-економічних умовах, як небагатьом його ровесникам, вдалося змінити свою долю і працьовитістю та невтомним характером досягти доволі високого суспільного посту. Його шлях розпочався у початковій школі в селі Тур'я-Поляна на Закарпатті і продовжувався у Державній руській гімназії в Ужгороді. Середню освіту Іван Гуменик закінчив аж після Другої світової війни у Пряшівській руській гімназії.

Будучи студентом, він брав активну участь у суспільно-громадській праці. Бачивши погані життєві умови і недобрий економічний стан своїх країв, Іван Гуменик вже в молодому віці вибрав свій життєвий шлях – боротьбу за кращу долю свого рідного краю. У 50-тих роках він закінчив Юридичний факультет Карлового університету та Вищу школу політичних і господарських наук у Празі, і зі здобутими знаннями активно поділявся на відновлюванні соціальних та економічних умов населення піддукальського краю – спершу у функції інструктора для Пряшівського та Кошицького країв у Повереництві внутрішніх справ у Братиславі, пізніше його призначили головою Окружного національного комітету у Стрпокові. У 1959 році його обрали першим секретарем Культурного союзу українських трудящих ЧСР, де він і далі поділявся на культурному розвитку нашої національної меншини.

У 70-тих роках Іван Гуменик перейшов на дипломатичну роботу. Працював консулом, пізніше віцеконсулом Чехословаччини в місті Монреаль (Канада), де поживавляв країнський чеський та словацький рух. У рамках світової виставки ЕХРО-67 був відповідальним за Чехословацький павільйон, який користався великим успіхом.

Після повернення у Чехословаччину І. Гуменик певний час працював у Міністерстві закордонних справ у Празі і був відповідальний за чехословацько-американські

відносини. Та у дипломатичних службах він не затримався довго. Його тягло у рідний край, тому повернувся у Пряшів, де почав працювати на посаді заступника директора Української радіостудії Чехословацького радіо. Тут він разом з якісним складом редакторського колективу значно підняв рівень передач у дусі гасла „Радіо не є для того, щоб грало, а для того, аби його слухали“. Відпочивати він не став ні на пенсії. І надалі не була йому байдужа сумна доля українського радіо. З боєм сприймав розкол в єдиному неподільному національному організмі – на русинів і українців. Був також одним з організаторів політичної партії Піддукальська демократична громада.

У своїй невтомній праці він не раз розчаровувався, бо багато його ідей були неральними і не були здійснені. Та незважаючи на те, він завжди залишався вірним своїм ідеалам, дотримуючись гасла: «Немає смерті там, де життя наповнене працею, любов'ю і самовідданістю!».

Всі задуми та проекти реалізувалися простіше завдяки великій підтримки дружини Анни, якій в листопаді виповнилося прекрасних 94 років.

І наперекір обов'язкам, Іван Гуменик завжди знаходив час для сім'ї. Завжди відстоював ідеї гуманності та скромності та був зразком і для нас – онуків. Змалечку учив нас любити природу, радіти з дрібничок, допомагати іншим; прищеплював нам любов до рідної пісні та слова. Часто згадуємо, як він у доброму настрої витягав скрипку і грав улюблені мелодії; згадуємо, його садок, в якому він міг годинами поратися; вино його власного виробництва, зване «Шідловське», якому він так тішився.

На закінчення варто згадати слова Михайла Шкурли з книги «Svedok podduklianskeho kraja»: «Іван Гуменик прийшов на цей світ, аби зробити його хоча б трохи кращим, культурнішим та гуманнішим». Його вчинки є того доказом. Ті, які знали Івана Гуменика, згадайте його добрим словом.

Внучка Михаела Двоєконко

Марка Мачошко виступила за супроводу на акордеоні Ігоря Крети.

НА КНИЖКОВУ ПОЛИЦЮ

В 2025 році Спілка українських письменників Словаччини видала дві книжки Йосифа Шелепця – «3 життя і творчості Олександра Духновича» та збірку оповідань «Діяння моїх сучасників».

Книжка «3 життя і творчості Олександра Духновича» складається з таких статей: «Міф Духновича про своє походження», «Олександр Духнович і європейська спільнота», «Чи знали закарпатці «Русалку Дністрову», «Счастіє жизни» Олександра Духновича та другий епод Горация», «Милен і Людмила» Олександра Духновича та Žofka a Václav Антона Отмаєра», «Доля «Граматики Духновича» та «Олександр Духнович і українська література». Частина досліджень Йосифа

Шелепця друкувалась на сторінках журналу «Дукля».

Друга книжка – «Діяння моїх сучасників» – це збірка оповідань, частину яких друкував в періодиці. У творах простежується глибокий зв'язок із історією та культурою рідного краю. Його проза фіксує перехід від патріархального сільського устрою до складних реалій ХХ століття, а згодом – і до постсоціалістичних трансформацій.

Для Й. Шелепця зміна епох – це не просто хронологія, а глибокий

психологічний та соціальний розлам. Й. Шелепець часто описує руйнування старого сільського світу. Традиційні цінності стикаються з новими ідеологіями та урбанізацією.

Проза Шелепця еволюціонувала разом із часом. Якщо ранні твори тяжіли до ліризму та емоційного сприйняття світу, то пізніші оповідання стають більш аналітичними та філософськими. У часи, коли ідеології змінювали одна одну, герої Й. Шелепця шукають опору в рідному слові та історії.

Загалом, його проза – це поєднання художньої майстерності з глибоким знанням історії та етнографії українців Словаччини.

-мі-

СВЯТИЙ ВЕЧІР З «КАРПАТАМИ» з одним порожнім місцем коло щедровечірнього стола

Незважаючи на втрату, яка на початку грудня торкнулася Українського народного хору «Карпати» відходом основоположника, художнього керівника і диригента Левка Довговича у вічність, члени хору знов підготували традиційну зустріч Святий вечір з «Карпатами». Разом з приятелями 6 грудня, в день Різдва Христового за Юліанським календарем, пригадали собі в Українській домівці в Кошицях прекрасну атмосферу свят, коли по наших селах і містечках у засніжених дерев'яних церквях могутнім співом звучали вічно живі колядки, а звучання дзвонів сповіщало мир і злагоду, любов і порозуміння для всіх людей доброї волі у світі.

Ще перед тим, як українською домівкою в Кошицях звучали колядки і віншування, віддали хвилиною мовчання честь людині, без якої не було б хору «Карпати», людині, яка ціле своє життя пожертвувала роботі для свого народу, Левку Довговичу, який і у вічності напевно радів, що його «діти» зустрілися коло щедровечірнього стола.

З одним порожнім місцем за багатим столом з традиційними стравами, які підготували дівчата з хору «Карпати», та в прекрасній атмосфері звучали колядки і віншування у виконанні хору під керівництвом хормейстера Святослава Довговича і солістів хору Марії Побегової, Гелени Волошинової та Андрія Гапштака. З вертепом завітали

до стола діти з кошицьких Театральних студій та «ПЛАСТу» в Словаччині, коротенький концерт колядок присутнім подарували солісти Опері Національного театру Кошиці Мирослава

Гаврилук і Максим Куценко з своїми донечками. Всі разом прожили вечір, наповнений частково і сумними емоціями, та радістю і надією.

Фото: Мирослав Вацула

Левко Довгович (на фотографії посеред) радів зі зустрічі своїх дітей вже з вічності. Вліво дружина Оленка, вправо син Святослав.

Святий вечір з «Карпатами» за Юліанським календарем – колядує хор «Карпати».

З вертепом завітали до стола діти з кошицьких Театральних студій та «ПЛАСТу» в Словаччині Вертеп.

Уроки життя крізь десятиліття

Марія Белей добре відома українській громаді Пряшева, адже вона десятиліттями зберігала рідне слово в стінах Об'єднаної школи та Гімназії з українською мовою навчання в Пряшеві.

Пряшівська об'єднана школа ім. Тараса Шевченка (колишня гімназія) – це не просто навчальний заклад, це осередок плекання вірності своєму народу і предкам. Саме тут довгі роки викладала Марія Белей, жінка, чие ім'я стало синонімом любові до рідного слова та культури. Бесіда з пані Марією, яка відбулась в Словачко-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві в рамках циклу «Незнайомі знайомі» 11 грудня 2025 року, – це мандрівка в часі, сповнена спогадів про виклики, перемоги та незмінну вірність своєму корінню.

Для Марії Белей викладання української мови ніколи не було просто «роботою». У розмові пані Марія згадує, як у різні часи змінювалося ставлення до української освіти в Пряшеві. Були періоди розквіту, але були й часи невтішні.

«Мова – це те, що тримає нас разом, де б ми не були. Без неї ми просто зникаємо як народ», – зазначає пані Марія, перегортаючи сторінки своєї пам'яті.

Під час бесіди вона торкнулася теми унікальності Пряшівської гімназії. Пані Белей з особливою теплотою згадує своїх

учнів. Багато з них сьогодні є культурними діячами, політиками, інженерами та лікарями у Словаччині, але всі вони пам'ятають уроки «пані професорки». Вона вчила їх не лише граматики чи літератури, а й усвідомлення того, що бути представником української національної меншини у Словаччині – це моральний обов'язок перед батьками, велика відповідальність не зраджувати пам'ять предків. Вона усвідомлює важливу роль вчителя як мосту між минулим і майбутнім.

Слухаючи слова Марії Белей, розумієш: такі люди є «тихими героями» нашого культурного фронту. Завдяки їхній праці рідне слово в Пряшеві не просто звучить, воно живе і розвивається. Сьогодні пані Марія продовжує стежити за життям гімназії, радіючи успіхам нових поколінь, і її поради залишаються цінним дороговказом для молодих педагогів.

Колишню вчительку школи привітав ансамбль «Сердечко» З'єднаної школи ім. Т. Шевченка з українською мовою навчання в Пряшеві під керівництвом Івети Світок.

-мі-

Марія Белей, вліво модераторка зустрічі Єва Олеар.

СТЕЖКАМИ ПИСЬМЕННИЦЬКОЇ ДОЛІ

У перший день зими, 1 грудня 2025 року, у приміщенні Регіональної ради Союзу русинів-українців СР у місті Кошиці відбулася творча зустріч із письменником і перекладачем, педагогом і науковцем, членом Національної спілки письменників України та головою Спілки українських письменників Словаччини, головним редактором журналу «Дукля» та журналу для дітей «Веселка» Іваном Яцканином. Розмову з митцем провела кандидат філологічних наук, доцент Марина Віталіївна Бабенко-Жирнова.

Іван Яцканин народився 28 серпня 1950 року в селі Рясів на Бардіївщині, у 2025 році відсвяткував свій 75-річний ювілей. Він – митець, перекладач, людина, яка зробила і продовжує робити величезний внесок в культурне життя українців Словаччини. Для більшості гостей вечора діяльність Івана Яцканина була відомою, однак, на бесіді були присутні слухачі, які познайомилися з творчою постаттю митця вперше, серед яких була і українська молодь. Під час відкриття вечора зі вступним словом до слухачів звернулася голова Регіональної ради Союзу русинів-українців СР в Кошицях Людмила Гар'янська. Згодом дослідниця Марина Бабенко-Жирнова представила гостя, розповіла про основні віхи життя і творчості Івана Яцканина.

Бесіда була змістовною і складалася з декількох тематичних блоків. Спочатку слухачі поандрювали стежками письменницької долі автора, дізналися про творчий дебют письменника в українській

літературі Словаччини, дослідили основні типи героїв в його численних оповіданнях, символіку назв окремих прозових збірок та тематичне розмаїття. Згодом спілкувалися про перекладацьку діяльність автора.

Іван Яцканин – автор численної кількості перекладів, завдяки його кропіткій праці словацький читач познайомився з творами Ольги Кобилянської, Миколи Хвильового, Володимира Винниченка, Валер'яна Підмогильного, Григорія Косинки, які увійшли до збірки прозових перекладів «Mesačný úsmev» (2009). Він також активно перекладає зі словацької мови на українську, його перу належать переклади словацьких авторів: М. Вадас, Ю. Балцо, Й. Банаш, Ф. Швантнер та інші; чеських письменників І. Кліми, Іржі Кратохвіла, Міхала Вівега; польських авторів Б. Пруса, Я. Парандовського, Я. Івашкевича, А.

Рудницького та ін. До новіших перекладів Івана Яцканина належить книга Леопольда Лаголі «Остання справа» (2022). Під час бесіди автор розповів аудиторії, як саме обирає матеріал для перекладу, які перешкоди можуть виникати перед перекладачем, як через призму перекладу сприймають словацьких письменників в Україні, а українських – в Словаччині.

Учасники бесіди також довідалися про дослідницьку діяльність митця і багаторічну редакторську роботу в журналах «Дукля» та «Веселка». Гостями вечора також була чоловіча співацька група «Поляна», що працює при Регіональній раді Союзу русинів-українців СР під керівництвом Ярослава Діргі. Теплу та затишну атмосферу вечора доповнювали чудові співі цієї музичної групи, які повертали слухачів до витоків, до власного коріння.

Після завершення розмови присутні поринули до досить жвавої дискусії, адже мали можливість поставити письменнику різні запитання. Українська молодь цікавилася можливістю публікації своїх творів у журналі «Дукля». Вечір завершився урочистим привітанням та подякою Іванові Яцканину за багаторічну кропітку працю для української культури.

Марина БАБЕНКО-ЖИРНОВА.

Фото: Ірина Мацко.

Світло людської душі у прозі Василя Дацея (Штрихи до портрета з нагоди 90-річчя прозаїка)

Український прозаїк Словаччини Василь Дацей 14 січня 2026 року переступив свій дев'яностий життєвий поріг. Цей вік дає право підсумовувати, резюмувати, округляти. Найбільш структуровану картину прозової творчості Василя Дацея дають читачам літературні критики Федір Ковач і Михайло Роман.

Федір Ковач розглядав прозу Василя Дацея крізь призму традиції та новаторства. Він наголошував, що герої прози В. Дацея – це люди, чий характер сформований суворю природою Карпат та складними історичними обставинами. Критик високо оцінював здатність автора детально відтворювати побут українського села в Словаччині, бачачи в цьому не просто опис, а збереження ідентичності.

Ф. Ковач відстежував шлях письменника від оповідань до більших форм (повістей), зауважуючи зростання майстерності у змалюванні психологічних портретів. В свою чергу, Михайло Роман підходив до творчості В. Дацея з точки зору літературознавчого аналізу структури тексту. Його оцінки часто торкалися глибинних шарів прози. Він звертав увагу на те, що В. Дацей цікавить не стільки зовнішні події, скільки внутрішній стан людини, яка стоїть перед вибором.

Критик називав В. Дацея майстром «тихого слова», яке здатне розкрити великі істини через малі життєві ситуації. М. Роман акцентує на здатності В. Дацея працювати у різних формах – від оповідань та новел до великих полотно, таких як романи та повісті. Він підкреслює, що Дацей приніс у літературу українців Словаччини сучасну проблематику та нові стилістичні прийоми.

Водночас М. Роман відзначає психологізм героїв В. Дацея, які часто перебувають на зламі епох або в ситуаціях морального вибору. М. Роман вказує на вміння автора поєднувати місцевий ко-

лорит (зокрема, з життя українців Пряшівщини) із загальнолюдськими цінностями. Високо

оцінює мову прози В. Дацея, яка, попри інтегрованість у словацьке середовище, залишається органічно українською, збагаченою місцевими лексемами, що робить її автентичною.

Загалом, у працях М. Романа (зокрема, у його літературних портретах та оглядах української літератури Словаччини) В. Дацей постає як письменник-інтелектуал, чия творчість є містком між українською та словацькою культурами. Останніми книгами прозаїк виходить далеко за межі рідного краю своїх героїв, кидає їх в складний і далекий світ і додає, що його творчість є унікальним містком між українською культурною традицією та європейським модерним світосприйняттям.

Письменник змальовує процес урбанізації, коли виходець із патріархального села намагається знайти себе в холодному, відчуженому місті. Цей конфлікт між «корінням» і «асфальтом» є наскрізним у його романістиці.

Як прозаїк, драматург і публі-

цист, В. Дацей присвятив своє життя дослідженню психології «малої людини», яка опинилася на перетині історичних зламів, етнічних кордонів та внутрішніх суперечностей. Прозова творчість Василя Дацея вирізняється глибоким ліризмом і водночас гострою соціальною спостережливостю.

Головною темою його творів є життя звичайної людини, яка живе своїми планами, мріями. Для нього Пряшівщина – це не просто географічна локація, а мікрокосмос, де розгортаються загальнолюдські драми.

Для української літератури Словаччини В. Дацей є автором, який порушує питання збереження мови та культури в умовах асиміляції. Його герої часто перебувають у стані «між двома берегами». Автор не дає готових відповідей, але спонукає читача замислитися: що робить нас тими, хто ми є? Чи можна зберегти свою душу, втративши зв'язок із рідною землею?

Творчість В. Дацея доводить, що українська література Словаччини – це не лише фольклор чи спогади про минуле, а сучасна, інтелектуальна та естетично досконала проза, яка заслуговує на увагу. Сьогодні, коли питання ідентичності та міграції стали глобальними, твори В. Дацея звучать по-новому актуально, нагадуючи нам, що де б ми не були, найважливіше – залишатися Людиною.

З нагоди прекрасного життєвого ювілею бажаємо нашому ювілярові міцного здоров'я і сповнення всіх життєвих мрій.

На многії і благії літа!

Мирослав ІЛЮК.

МИХАЙЛО РОМАН

(1. 11. 1930, Кобильниці – 14. 12. 2025, Пряшів)

З глибоким сумом наукова та культурна спільнота сприйняла звістку про відхід у вічність Михайла Романа – літературознавця, критика, дослідника українсько-чехословацьких літературних та культурних зв'язків.

Михайло Роман народився 1 листопада 1930 року в селі Кобильниці Свидницького оуругу. Закінчив учительську семінарію в Пряшеві (1950). Працював учителем у с. Каміонка, центральним інспектором для українських шкіл у Братиславі.

Висщу освіту здобув на філологічному факультеті КДУ ім. Т. Шевченка (Київ, 1953-58), там же закінчив наукову аспірантуру (1964). Працював професором теорії та історії української літератури на філософському факультеті УПІШ у Пряшеві, завідувачем кафедри (1982-89), згодом став професором української літератури і завідувачем відділу україністики кафедри слов'янських мов Університету імені М. Бела (м. Банська Бистриця, 1997 – 2004). Очолював українську секцію ССП (1975-90), обирався членом центральних органів ССП.

Основні монографічні праці: «Федір Лазорик. Життя і творчість» (1974), «Шляхи літератури українців Чехословаччини після 1945 року» (1979), «Література і час» (1986); про словацько-українські літературні взаємини: «Советская литература в Словакии в 30-х годах» (1964), «Slovenské preklady z ruskej sovietskej literatúry v rokoch 1920-1940» (1970), «3 історії культурно-літературних словацько-українських зв'язків» (1971), «Літературні портрети українських письменників Чехословаччини» (1989).

Вивчав творчість Т. Шевченка, О. Духновича, І. Франка, М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Гончара, М. Бажана, Б.-І. Антонича, Д. Павличка, Л. Костенко, М. Вінграновського, В. Гренджі-Донського, Ф. Лазорика, Ф. Іванчова, І. Мацинського, В. Дацея, С. Гостиняка, І. Галайди, І. Яцканина, С. Макари, Ю. Панька, М. Шмайди.

Окрему групу серед публікацій М. Романа представляють підручники для середніх шкіл та навчальні по-

сібники для студентів університету. У співпраці з Сергієм Макарою підготував до друку *Slovník ukrajinských spisovatelů Slovenska* (2010). Цікавими стали «Штрихи до розвитку української літератури Словаччини у XX – XXI століттях» (2019). М. Роман є автором не лише монографічних робіт (про літературу він надрукував понад 20 книг), цікавий доробок представляє також 15 книжкових видань перекладів. Його бібліографія нараховує понад 1000 позицій. В 2025 році він видав останню книгу – «Ювілейні статті про українських письменників Словаччини», яка містить 45 літературних портретів українських письменників та культурних діячів Словаччини.

М. Роман присвятив своє життя збереженню та популяризації українського слова за межами етнічних кордонів України. Своєю науково-дослідною роботою Михайло Роман вніс значний вклад у розуміння літературного процесу українців Пряшівщини. Як автор сотень наукових праць, монографій та підручників, він став справжнім містком між культурами, досліджуючи взаємовпливи української, словацької та чеської літератур.

Протягом десятиліть викладацької діяльності професор Роман виховав цілу плеяду філологів, журналістів та громадських діячів. Його внесок у розвиток україністики був відзначений численними державними та науковими нагородами, зокрема преміями Спілки словацьких письменників та українських інституцій.

Світла пам'ять про Михайла Романа назавжди буде жити в його книгах та серцях тих, кому він відкрив світ літератури.

Вічна пам'ять! Прощання з покійним за цивільним обрядом відбулося в Домі смутку в Пряшеві-Соліварі 16. 12. 2025 року.

-мі-

ВІРШІ, ЯКІ СТАЛИ ПІСНЯМИ

В будинку Культури Ружінов в Братиславі 8 грудня 2025 року відбувся дуже цікавий концерт під назвою *Вірші, які стали піснями*, організатором якого був Музично-драматичний ансамбль Тараса Шевченка за фінансової допомоги Фонду підтримки культури національних меншин.

Протягом вечора було згадано вісім визначних постатей української культури та суспільного життя, які в той чи інший час суттєво сформували національну свідомість українців. Ці постаті, окрім своєї діяльності в суспільному житті, були передусім поетами. А оскільки відомо, що пісня приваблює для глядача, ніж вірш, то організатори концерту познайомили аудиторію з окремими авторами через їх поезію, покладену на музику.

До добірки ввійшли поети, чий твори щонайбільше актуальні аж по сьогоднішній день. Їх творчість і життя символізують українську національну ідентичність, непохитність та боротьбу за свободу, а їх поезія вивела українську літературу на європейський рівень, надихаючи на національну гордість та права людини.

Глядачі поступово познайомились з біографіями Івана Франка, Лесі Українки, Василя Гренджі-Донського, Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Тараса Шевченка, Олександра Кониського та Володимира Сосюри.

В програмі прозвучали відомі вірші цих поетів та поетес, покладені на музику, як *Ой ти, дівчино,*

з горіха зерна Івана Франка, *Давня весна* Лесі Українки, *Білі акації* Володимира Сосюри, *Пливе кача по тисині* Василя Гренджі-Донського, *Два кольори* Дмитра Павличка, *Між іншим* Ліни Костенко та інші у виконанні Валерії Домінікової, Александри Мікушової та Мартіна Мікуша, акомпанували Ленка Сенковичова на гітарі, Бранко Ладіч на фортепіано та Раймунд Каконі на акордеоні.

Заключним виступом став хор Музично-драматичного ансамблю з диригенткою Анною Масловою, який заспівав *Зоре моя вечірняя* Тараса Шевченка та пісню *Боже великий, єдиний* Олександра Кониського. Кониський написав

цей вірш у 1885 році, Микола Лисенко до нього скомпонував музику і в обробці Олександра Кошиця вона стала духовним гімном України, також відомим як *Молитва за Україну*.

Оскільки концерт відбувся в передріздвяному часі, ансамбль та його солісти попрощались з присутніми колядою *Небо і земля* з бажанням мирних і благодатних Різдвяних свят, а особливо любові та розуміння під ялинкою, яких так бракує в сучасному неспокійному світі.

Судячи з відгуків глядачів після програми, це був дуже цінний концерт як змістовно, так і художньо.

м.к.

ЮРІЙ МАГУР

20 грудня 2025 року після довготривалої хвороби помер довгорічний заступник голови Регіональної ради Союзу русинів-українців СР в Кошицях Юрій Магур.

Юрій Магур народився 18 жовтня 1948 р. в Кленовій на Снинщині. Початкову освіту здобув у рідному селі. В 1964 р. він продовжив навчання в Снинській загальноосвітній середній школі. Після військової служби він працював в кошицькому «Ставопроекті» (1969 – 1973).

1 грудня 1973 року він розпочав діяльність на культурній ниві, став секретарем Миського комітету Культурного союзу українських трудящих у Кошицях, а згодом заступником голови Кошицької міської ради СРУСР. Знання української мови, яку засвоїв в основній і середній школі, дало йому крила для праці з книгою в умовах клубної роботи в Кошицях і в праці з драмколективом «Думка», який довгими роками працював у Кошицях.

Ю. Магур стояв при колісці популярних Шевченківських вечорів, новорічних зустрічей, регіональних конкурсних оглядів народних пісень «Маковицька струна», кон-

курсів читців-декламаторів у Кошицях.

Така широка палітра культурно-освітньої клубної роботи стала привабливою для кошицької студентської молоді, яка дедалі частіше прямувала в клуб і знаходила тут умови для реалізації своїх художніх інтересів, удосконалювалась у знаннях української літературної мови.

Хоч стан його здоров'я останніми роками значно підупав, йому все ж таки за допомоги активістів організації, членської бази, приятелів і друзів вдалося забезпечувати всі головні завдання, які стояли перед Регіональною радою СРУСР в Кошицях на ділянці культури. Великим помічником у реалізації його намагань були його дружина і дочка. **Вічна йому пам'ять!**

Церемонія прощання з покійним відбулась 23 грудня 2025 року в Кошицькому крематорію за участю делегації СРУСР, очоленою головою ЦР Союзу Павлом Богданом.

-мі-

«Світ жорстокий, егоїстичний і грубий», – так висловила ся прем’єр-міністр Ізраїлю Голда Меїр (1898-1978), характеризуючи війну Єгипту з Ізраїлем у минулому столітті. Ці слова співпадають із сучасним становищем України та російською агресією проти неї.

У сучасній великій кількості різноманітних комунікаційних можливостей появляються й різноманітні погляди на одні й ті самі явища та події. Це зрозуміло, адже живемо в демократичній країні. Але поряд з цим існують й загальноприйняті міжнародні правила та норми, підтверджені наукою, практикою, договорами та законами. В іншому випадку це веде до хаосу, ненависті та воєн. Яскравим прикладом цього є ситуація в Україні, яка вже майже чотири роки стікає кров’ю, вкривається могилами своїх кращих синів та дочок, обливається сльозами сиріт, матерів та жінок. Крім зовнішнього ворога, вона змушена ще вести боротьбу із внутрішнім ворогом, тобто п’ятою колоною, колабораціоністами, крадіями, шахраями. Незламний патріотичний дух українського народу, безкорислива допомога багатьох країн Європи та світу, в тому числі й Словаччини, роблять дива: Україні вдається захищати своє історичне право на існування та незалежність.

Думки та слова – це дуже важлива зброя. Особливо коли йдеться про свободу народу, держави взагалі та людини зокрема. Про це у XVIII столітті яскраво висловився німецький філософ Еммануїл Кант (1724 – 1804). За його словами, в «атмосфері історичних обставин глупість легко сприймається за мудрість», вважається відкриттям чогось нового, без філософського осмислення того, що уже було об’явлене та доказане.

В такій тяжкій для України атмосфері на наших теренах появляються «політологи», які нехтують об’єктивною, історією перевірною та доказаною правдою. Вони в руслі односторонньої російської пропаганди на словах підтримують агресію, дике варварство, вбивства, кровопролиття, зовсім не звертають увагу на страждання цивільного населення, головним чином матерів і дітей, на їх проливі сльози. Зовсім не звертають увагу на руйнації, яку приносить війна. Зруйновані будинки, лікарні, школи, електростанції, водосховища – все це вони не помічають.

Яке треба мати затверділе серце, щоб підбріхувати та оправдовувати агресію! Ради чого?

Такі амбіції часто можна бачити в найбільш універсальному варіанті сучасних медіа YouTube. Тут можна бачити і деяких «активістів» з нашого регіону. Двоє з них є випускниками вищих російських шкіл – один Ленінградської духовної академії, який духовну працю із своїми вірниками підпорядкував політиці, а другий – абсолювент Московської сільськогосподарської академії ім. Тімірязєва. Насичені російською пропагандою, вони надміру активно включилися у пропаганду «справедливої» війни Росії проти «бандерівської та нацистської» України. Виступають за «руський мир» і мріють про капітуляцію України.

Синхронно з важкою ситуацією на сході України на території її західної частини, т. є. на теренах Закарпаття оживає теорія заполітизованого русинства, потворність якого давно викрила наука. Мета одна – завдати Україні нові проблеми та біль.

Історія Закарпаття (в тому числі і Пряшівщини) була дуже складною, особливою та своєрідною, яка випливає з географічного розташування території. Її не можемо відділити від історії сусідніх народів – поляків, мадярів, румунів та словаків. Але й від історичних зв’язків з руськими землями

ської політики (Rex Russia, 1253). У Львові й тепер в центрі міста знаходиться вулиця Руська.

Границями обмежена руська церква Закарпаття й після занепаду Київської Русі живилася її життєдайними джерелами та утримувала з її землями контакти. Як свідчать документи Мука-

Якби ви вчилися так, як треба...

Київської Русі, Галицько-Волинської Русі та Буковини. Територія історичного Закарпаття була й залишається границею та сполучником двох світових культур – латинської та візантійської. Таке вигідне стратегічне розташування протягом віків викликало у сусідів багато різних теорій з претензіями на його територію, підтримуваних різними «благодійниками». На жаль, такі спотворені теорії знову оживають в складний для України час.

На поверхні дійства появилася нова лідерка – Габрієлла Дерепка, яка називає себе русинкою із Закарпаття. Нещодавно вона виступила у Офісі ООН з претензіями до України, в якій нібито утискують русинів та їх мову. Між іншим, сама лідерка у своїх фейках на каналі YouTube протягом року говорила гарною українською мовою, інколи вживаючи слова з діалекту слова типу «годи» замість «роки», чим хотіла б доводити, що русини не те саме, що українці.

Для освіження пам’яті наведемо декілька історичних фактів про взаємозв’язки русинів по обидва боки Карпат. Оскільки історія є мамою мудрості, звернемося до неї.

Почнемо XI століттям, часів Київської Русі, коли на її чолі стояв князь Ярослав Мудрий. За його влади в 1051 році Київську митрополію вперше очолив русин Іларіон. До того часу її очолювали греки. Митрополит Іларіон у своїй праці «Слово о законі та благодаті» владу князя Володимира Великого, батька Ярослава, який у 988 році охрестив Русь, охарактеризував Руську землю, що вона «не в худій і не в невідомій землі» знаходиться, а в тій, про яку «чути в усіх чотирьох кінцях світу». Правдивість сказаного підтверджують такі факти. З Києвом старалися утримувати міцні контакти сильні правителі країн тодішньої Європи, використовували для цього родинні зв’язки. Так, франкський король Генріх I оженився на внучці князя київського Володимира, т. є. на дочці Ярослава Мудрого, княжній Анні. Вона принесла в Париж Євангеліє, на якому дотепер складають присягу президенти Франції. Зберігається вона в місті Санліс. Княжну Анну французи називають Anna Ruthenka, т. є. русинка.

Сестра Анни, княжна Анастасія-Агмунда вийшла заміж за угорського короля Андрія, внука основоположника угорського королівства Стефана I (1000 – 1031). Її заслугою в Угорщині посилився руський елемент. Проте територія Закарпаття церковно була підпорядкована Київській митрополії прямо або посередництвом перемишльського єпископства, пізніше галицького. До галицько-волинського князя Лева Даниловича, яке виникло після татарської навали та загарбання Київської Русі сусідами (1241), римський папа Інокентій IV своїм листом звертається як до князя русинів, повноправного суб’єкту європей-

чівського єпископа Емануїла Ольшавського (1700 – 1767), родом із села Вільшавиця (Ольшавиця) округу Левоча (так як і сучасний єпископ греко-католицької церкви Йона) у 1759 році в 47 селах Маковиці з-поміж 680 більш ніж 600 книг літургичного та богослужбового характеру були привезені на 9 возах з-поза Карпат. В наступному році було привезено 907 книг, з того 170 букварів. Як інший приклад можемо навести «Літургікум» 1725 року, який був надрукований у Львові і закуплений для храму села Крайне Чорне біля Свидника. Тепер він знаходиться в Музеї української культури у Свиднику.

В часі, коли в Європі відбувалися бурхливі події під впливом французької революції та її гасла про братерство та свободу народів (1789), наш духовний батько та будитель Олександр Духнович (1803 – 1865) на противагу мадярській націоналістичній пісні *Magyar vagyok, Magyar szulitem...* (Я мадяр, мадяром родився...) написав вірш *Я русин бив, есьм і буду*, в якому підкреслює приналежність до усього руського: воздуха, хліба, родини. Він став гімном карпатських русинів. О. Духнович мав ділові контакти із однодумцями у Львові, де й тепер знаходяться його архівні матеріали.

Інший наш визначний діяч того часу, політик Адольф Добрянський (1817 – 1901) у співпраці із Львівською Народною Радою пред’явив австрійському імператору *Проект*, в якому домагається в рамках Австрійської монархії об’єднання русинів Закарпаття, Галичини та Буковини втворення автономної Австрійської Русі. Далі, вимагає створити у Львові для цієї території центральний уряд та відкрити університет для руської молоді. Своїм *Проектом* він надв’язав на ідеї Мукачівського єпископа Андрея Бачинського (1732 – 1809), який намагався об’єднанням Галицького єпископства з Мукачівським витворити спільну Галицьку митрополію. А. Бачинський велику увагу приділяв діяльності монастирів як важливих осередків освіти. Він двох монахів із свого братства вислав у Києво-Печерську Лавру для освоєння візантійських обрядів та їх використання в домашньому середовищі. Наведені приклади свідчать про інтенсивні та невід’ємні зв’язки нашого краю із Києвом та Львовом в минулому.

Парадоксальним є те, що в сучасній політичній атмосфері якраз Львів вороги України вважають головним розсадником «українського націоналізму» та «бандерівщини».

Про спорідненість населення по обидві сторони Карпат засвідчує значна кількість топонімів, які збереглися на наших теренах до наших днів – Руська Нова Вес, Руська Воля, вже зникнута назва Руський Кручів і под. Завживаний історичний етнонім *русин*, який означав жителів Київської Русь, в

Галичині вживався до кінця XIX століття, в нашому регіоні зберігся до наших днів.

Київська Русь після нападу татар в подальші століття була розчленована між агресивними сусідами. Цар Московії Петро I у XVIII столітті захопив її східну лівобережну частину і присвоїв собі титул царя усієї Русі, перейменувавши її на Росію. Поступово населення цієї території свою історичну назву русин змінило на українську, проте в сучасності в Україні проявляються тенденції повернення до паралельного вживання історичної назви русин, руський.

Імперіалістична політика Петра I ланцюжком тягнеться протягом усієї історії Росії, включно сучасної. Починаючи теорією «єдиного народу» і кінчаючи «руським миром». Військовим вторгненням в Україну його імперський нащадок В. Путін агресивним способом порушив геополітичну архітектуру цивілізованої Європи, яка сформувалася після Другої світової війни. Вже майже четвертий рік гинуть невинні люди, руйнується економічна структура країни, яка проявила свою волю жити у мирі та співпраці з усіма країнами світу як рівний з рівним. Ця війна – це вбивства, руйнування, проливання крові, плач дітей та матерів, сиріт.

У цей важкий для України час активізувались *Молоді Русини*. Кінцем минулого року вони листом звернулися до голови Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн, в якому виражають невдоволення мнимим утиском русинів на Закарпатті. Крім того, один з них проявив незадоволення приєднанням Закарпаття до України. Такі словесні посягання на територію України проходять паралельно з мріями Орбана, який хотів би його приєднання до своєї країни, як це було за часів її засновника Стефана I у X столітті. Виникає закономірне запитання, чи ці сучасні прояви в західній частині України випадкові або обумовлені подіями на сході України?

Після нашої ніжної революції та неприродного розділення єдиної національної меншин на русинів та українців виросла на Словаччині її нова генерація. На жаль, виросла та виховувалась вона в атмосфері ворожнечі та заперечення всього українського, в процесі ліквідації майже всіх українських установ, які були сформовані на Пряшівщині. Включно українського шкільництва, яке відіграло важливу роль у житті нашої меншини. За цей час сформувались нові сили, лідери яких взяли на себе роль провідників русинства. Вичленення русинів як самостійного етносу не проявилось очікуваним прогресом розвитку. Навпаки, шкільництво, як одна із заборук майбутнього розвитку етносу, не виникло. Колишні українські школи перейшли повністю на словацьку навчальну мову, діти вже й дома говорять по-словацьки.

Діалект наших предків відходить у забуття, витрачається з повсякденного вжитку. Кириличне письмо, азбука, яка була одним із важливих атрибутів нашої меншини, повністю витрачаються. Незважаючи на узаконення декількох варіантів русинської мови, навіть самі протагоністи

русинства на своїх зібраннях та в друкованих виданнях користуються мовами країни, з якої походять. Пряшівчани – словацькою, закарпатці – українською, лемки – польською, сербські русини – діалектом, що нагадує нам шариський, буковинці навіть російською.

Паралельно з хаосом у відчутті національної орієнтації в нашому регіоні продовжується процес занепаду економічної бази. В результаті молодь відходить за працю в західну частину Європи, а села вимирають. Будинки перетворюються на дачі заможних з навколишніх міст або заселяються бездомними ромськими співгромадянами. Якраз на це, на нашу думку, мали б зосередити свої амбіції протагоністи русинства, бо такий стан боляче лягає на плечі нашої меншини, незалежно від того, як хто себе називає – русин чи українцем.

Інтерес влади та різних політичних партій до нашого занедбаного економічного простору є лише умовний, без комплексного стратегічного плану. Засідання влади у нашому регіоні наповнені лише «милостинами» у вигляді субсидій для ремонту шкіл, мостів, доріг, спортзалів, водоймищ і под. та обіцянками майбутніх інвестицій у виробничу сферу.

На закінчення хочемо послужитися словами великого українського мислителя Тараса Шевченка, якими ми назвали й наш екскурс: «Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя». Виходячи із цих слів, хочемо звернути увагу на кілька прикладів з нашої новітньої історії, тому що без історичної пам’яті немає майбутнього.

Як відомо, зразу після переходу фронту у 1945 році в Пряшеві була установа Українська Народна Ради Пряшівщини. Одним з головних завдань вона встановила вирішення економічних та соціальних проблем краю, усунути його значне відставання від інших областей країни. На жаль, Рада була згодом звинувачена в буржуазному націоналізмі і була ліквідована. Наступницею УНРП мав бути Культурний союз українських трудящих з обмеженою діяльністю, спрямованою лише на культурну область в інтенціях виховання трудящих в дусі соціалістичного патріотизму та інтернаціоналізму. Тодішній голова ЦК КСУТу, політик та економіст Василь Капішовський, політичний в’язень добре розумів таку діяльність КСУТу, яка спрямована лише на фольклор, пісні та танці, вважав обмеженою та недостатньою. Він своїми науковими працями порівнював та доводив економічне відставання сходу Словаччини від загального рівня країни і закликав партійні і державні органи рішати їх.

Вже після ніжної революції інший наш діяч – політик та дипломат Іван Гуменик, разом із кількома однодумцями створили політичний рух русинів-українців Піддуклянську демократичну громаду. Її снаги були тотожні з попередніми, в першу чергу економічні питання. Та через слабкий політичний потенціал нашої меншини та її розділення на два етноси, на жаль, діяльність руху припинилася. В кінцевому результаті стан нашого краю поступово перетворюється на екзотичну етнографічну резервацію русинів, який буде для туристів цікавий хіба що фольклором, піснями і танцями.

Михайло ШКУРЛА.

Митр. прот. Петро Корманик

Під час радісного періоду Різдва Христового православну громаду в Словаччині спіткала сумна звістка. 9.1.2026 р. помер митр. прот. проф. д-р Петро Корманик, PhD., багаторічний священнослужитель, колишній декан Православного богословського факультету Пряшівського університету та видатна особистість духовного, академічного та церковного життя.

Петро Корманик народився 28.6. 1945 року в Литмановій Старолубовнянського округу. Богословську освіту здобув на Православному богословському факультеті в Пряшеві в 1966 році. Був настоятелем приходів в Матяшці (1966 – 1969), Ублі (1969 – 1978) та Пряшеві. З факультетом він залишався тісно пов'язаний протягом усього життя – працював викладачем, завідувачем кафедри практичного богослов'я, продеканом і деканом факультету. Виховав кілька поколінь священників, богословів і педагогів. Його професійна та організаційна діяльність виходила за межі

факультету. Він був членом кількох церковних та професійних комісій, працював у редакційних колегіях фахових періодичних видань, таких як «Odkaz sv. Cyrila a Metoda», його україномовної версії «Заповіт свв. Кирила і Мефодія» чи «Pravoslavný teologický zborník», а також брав участь у формуванні богословської освіти в Словаччині. У своїй науковій роботі він займався переважно літургією та пастирським богослов'ям, є автором ряду фахових публікацій та підручників для вищих навчальних закладів.

Вічна йому пам'ять!

-мі-

«Учитель» Івана Франка на театральній сцені

Театр Олександра Духновича (DAD) у Пряшеві 28 листопада 2025 року показав глядачам прем'єру соціально-психологічної драми Івана Франка «Учитель», написану у 1893 році. П'єса висвітлює трагедію інтелігента-просвітителя в тогочасному галицькому селі.

Головний герой, народний учитель Омелян Ткач, щиро хоче нести знання селянам, відкрити школу та бібліотеку. Однак він стикається з тотальною опорою консервативної громади, підступністю місцевої влади та байдужістю вищого керівництва. Ткача звинувачують у «ненадійності», піддають переслідуванню, що врешті-решт руйнує його життя. Автор визначив твір як «комедію», проте за змістом це

глибока драма з трагічним фіналом. Головну роль вчителя Омеляна Ткача виконує Володимир Рогач. Також у виставі беруть участь Мартін Оравець, Йосиф Пантликаш, Василь Русиняк, Зузана Ковальчикова та Адам Йосиф Терек. Режисер – Станіслав Білий, драматург – Петро Медвідь, сцена – Станіслав Даубрава, костюми – Мірослав Даубрава, музику склав Матусь Павлік.

-р-

Відхилення від традицій – шлях до асиміляції

В середовищі русинів-українців Словаччини в останніх десятиріччях настало різке відхилення від традиційних церковнослов'янських богослужінь, доходить до втрати кирилиці і взагалі заповіту Кирила і Мефодія.

Ця тенденція є наслідком тривалих асиміляційних процесів та адміністративних рішень протягом XX та XXI століть. Сучасна ситуація в середовищі русинів-українців Словаччини характеризується наступними чинниками:

У багатьох приходах північно-східної (і не лише) Словаччини, де проживають русини-українці, відбувається поступове витіснення церковнослов'янської мови словацькою. Це аргументу-

ється «місіонерськими потребами» та кращим розумінням тексту молодим поколінням, проте це часто призводить до втрати автентичної ідентичності.

Разом зі словацькою мовою в богослужіння та релігійну літературу входить латинський алфавіт. Це фактично розриває зв'язок із кириличною традицією («заповітом Кирила і Мефодія»), яка була основою культурного коду регіону протягом століть.

Село Ганкова, розташоване в мальовничому середовищі Словацького рудогор'я, є захоплюючим прикладом заселення гірських районів вишнього Гемеру. Історія села нерозривно пов'язана з феноменом волоської колонізації, яка в пізньому середньовіччі та після нього значною мірою позначилась на соціально-економічному, демографічному та етнічному вигляді сучасної Словаччини.

Село виникло наприкінці XV століття, а на його території історично знаходилося також поселення Ірмеш, з яким у XVI столітті воно згадувалося під спільною назвою Ганкова Ірмеш (Hankowa Irmeš).

Хоча перша письмова згадка про село датується лише 1556 роком (згадується як Hanckowa), його справжні основи були закладені вже наприкінці XV століття. Ганкова виникла не як класичне сільсько-господарське село, а як поселення, засноване на волоському праві. Воно надавало поселенцям особливі привілеї – були звільнені від багатьох феодальних обов'язків в обмін на охорону кордонів, гірських переходів і передачу «двадцятки» (частки від овець і великої рогатої худоби).

Поселенці, які прибули в цей район, принесли з собою особливий спосіб життя, заснований на сезонному кочовому скотарстві. Їх прихід до Гемеру не був випадковим; це було організоване зусилля тодішніх землевласників з роду Бебеків з метою окультурення та економічного використання до того недоступних гірських районів.

При аналізі етнічного складу корінного населення Ганкової словацькі історики вказують на переплетіння волоського та руського (українського) елементів. Волохи спочатку мігрували з території сучасної Румунії (Волощини, Валахії), але під час своєї подорожі через Карпати вони змішалися з місцевим руським (українським) населенням. Тому в історичних документах східного Гемеру терміни «волох» і «русин» часто вживалися як синоніми, вказуючи скоріше на соціально-економічний статус пастуха, ніж на чисту етнічну приналежність.

Словацькі дослідники вказують на сильний руський (український) вплив у регіоні, про що свідчить також топонімія – назви навколишніх гір і долин. Наприклад, зникла назва гори Štob (Štob) - Štob (Штоб) біля Ганкової має коріння в українському діалекті, де вона позначає стрімку вершину гори. Зниклу назву можна знайти на порталі старих мап Словаччини. Український мовознавець Борис Грінченко в *Словарі української мови* (т. IV, Київ, 1909) пояснює це як *стрімке верхів'я гори*. Назва «Штоб» (або Штоп) зустріча-

-мі-

Перехід на григоріанський календар (новий стиль) у багатьох парафіях також сприймається частиною громади як відхід від традиційного східного обряду на користь уніфікації зі словацьким римо-католицьким середовищем.

Нові покоління дедалі частіше ідентифікують себе словаками. Втрата кирилиці в церковному житті позбавляє громаду одного з останніх бар'єрів, що стримували повне розмивання в словацькому етносі.

-мі-

Сторінки минулого (146)

ГАНКОВА – HANKOVÁ (окр. Рожнява)

ється в деяких діалектах Закарпаття (зокрема на Свалявщині та в долині річки Боржава) і позначає стрімку, круту гору або обрив.

Цей мовний слід підтверджує, що перші колоністи принесли до Гемеру культуру і мову карпатських русинів, які поступово асимілювалися зі словацьким оточенням. Словацький дослідник Габрієл Рожай (Gabriel Rožai), посиляючись на дальших дослідників, зазначає, що міграційними рухами це слово потрапило в карпатський регіон на сході Словаччини та в південно-східні райони Польщі. Він пише: «S terénym názvom Štob sa môžeme stretnúť aj v Muránskej doline a v plurálovej podobe ho nachádzame i v toponymii obce Pača – Šoubi». Далі він додає, що ця назва поширена майже на цілій території Східної Словаччини: «Terénne názvu typu Štob sa objavujú takmer na celom východnom Slovensku, hoci nemajú paralelu v apelatívnej lexike východoslovenských nárečí». Отже, у місцевих словаків такого слова не було, можна зробити висновок, що українська людність розпорошено або суцільно могла проживати у всій області, не лише на Пряшівщині.

У XVII столітті село перейшло у власність могутнього роду Андраші, який поступово обмежував колишні привілеї волохів. Жителі Ганкової мусили пристосовуватися до мінливих умов. Оскільки село розташовувалося в безпосередній близькості від копалень дорогоцінних металів і залізної руди, багато жителів почали працювати в гірничій промисловості або в обробці деревини для металургійних заводів.

Однак скотарство зберегло своє значення. Поряд з розведенням овець розвинулися візництво та вирощування фруктів, що стало основним джерелом існування після того, як права волохів були остаточно скасовані, а жителі були підпо-

рядковані звичайній системі кріпосного права.

Колонізація залишила в селі незгладимий слід і в духовній сфері. Спочатку православні під впливом Реформації та місцевих панів у пізніший період перейшли до євангелічної церкви аугсбурзького віросповідання, що досі є типовим для цієї частини Гемеру.

Назва села Ганкова походить від імені Ганко, що є домашньою формою імені Ян або Генріх, або може бути пов'язана з іменем Гана.

На завершення довідки про Ганкову додаймо декотрі статистичні дані, які свідчать про надзвичайно швидку асиміляцію волохів-русинів на Гемері, які на протязі періоду 230 років, отже від 1556-го до 1786 року, повністю щезають в Ганковій. Тому словацький картограф Я. М. Корабинський в лексиконі сіл Угорщини станом на 1786 рік зазначає Ганкову вже як словацьке село (стор. 224). Дані перших угорських переписів населення 1880, 1890, 1900 і 1910 років: 1880 – 242 жит., 230 слов., 9 мад., 1 нім., 2 немовл., 9 р.-кат., 229 єванг. а.в., 4 юд., 1890 – 238 жит., 204 слов., 32 мад., 2 нім., 8 р.-кат., 226 єванг. а.в., 4 юд., 1900 – 240 жит., 212 слов., 28 мад., 10 р.-кат., 1 гр.-кат., 227 єванг. а.в., 2 юд., 1910 – 244 жит., 216 слов., 28 мад., 19 р.-кат., 1 гр.-кат., 219 єванг. а.в., 5 юд. Статистика реєструє вже лише одного віруючого церкви східного обряду в 1900-му та в 1910 році. Чехословацький перепис 1930 року в Ганковій не реєструє ні одного жителя руської національності і лише одного греко-католика. Найбільше жителів руської національності (ruskej národnosti) статистика на цій околиці реєструвала тільки в Плевшівці – 17 осіб руської національності і 29 греко-католицьких вірян.

-мі-

КАЛЕНДАР центральних акцій СРУСР у 2026 році

Календар центральних акцій був схвалений Центральною радою Союзу русинів-українців Словацької Республіки 6 грудня 2025 року на четвертому засіданні.

Назва акції	Дата проведення	Місце проведення
Щедрий вечір, добрий вечір	11. 1. 2026	СНИНА
64 Фестиваль драми і художнього слова ім. Олександра Духновича	12. 5.-13. 5. 2026	ПРЯШІВ
72 Свято культури русинів-українців Словаччини	20. 6. 2026	СВИДНИК
Фольклорне свято русинів-українців	26. 7. 2026	ПИХНІ
21 фестиваль «Пізнавай та зберігай традиції своїх предків»	8.- 9. 8. 2026	ОРЯБИНА
52 Підгородське фольклорне свято	30. 8. 2026	ПІДГОРОДЬ
34 Фестиваль духовної пісні	3. - 4. 10. 2026	СНИНА
52 огляд народних пісень «Маковицька струна» Регіональні конкурси: Бардіїв, Гуменне, Пряшів, Свидник, Кошиці, Стара Любовня, Списька Нова Весь	7. 11. 2026 8. 11. 2026 квітень – червень 2026	БАРДІЇВ ПРЯШІВ
Не забудь свою колиску (цикл програм) 18 річник	II півріччя 2026	В селах на території діяльності окремих РР СРУСР